

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Toprak reformu, toplumun bütün kesimleri arasında sosyal ilişkileri artırmayı, ekonomik hayatı düzenlemeyi, tarımsal üretimi destekleyerek tarımla geçimini temin eden vatandaşların ekonomik şartlarını iyileştirmeyi amaçlayan bir düzenleme olarak yorumlanabilir. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren gündeme getirilen toprak reformuna yönelik çalışmalar ilk etapta geniş çaplı olarak ele alınmamıştır. Bu dönemde toprak sahibi olmayan köylüyü, toprak sahibi yapmaya yönelik çalışmalar başlatılsa da, bazı kesimlerin muhalefeti nedeniyle tam anlamıyla gerçekleştirilmesi mümkün olmamıştır.

30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan nüfus mübadelesi ile Türkiye'ye gönderilenlere, 3 Ekim 1923 tarihinde çıkarılan "Mübadele İmar ve İskân Kanunu" gereği bir miktar toprak dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Daha sonra TBMM tarafından 2 Haziran. 1929 tarihinde "Şark Manatıkı Dâhilinde Zürraa Tevzi Edilecek Araziye Dair Kanun" çıkarılmıştır. Kanun uyarınca, Doğu illerinden Batı'ya İskân edilen kişilerin topraklarını köylü, aşiret üyeleri veya göçmenlere devretme imkânı tanınmıştır. 1930 yılında "Arazi Tevzi Kararnamesi" çıkarılarak devlete ait hazine arazilerinin bir kısmının dağıtımı planlansa da olumlu sonuç alınamamıştır. 14 Haziran 1934 tarihinde "İskân Kanunu" kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Buna göre; Doğu'dan Batı illerine zorunlu göçe tabi tutulanlara hükümet tarafından toprak dağıtılması kararı alınmıştır. Toprak dağıtımı konusu belirli aralıklarla gündeme gelmeye devam etmiştir. Atatürk'te toprak dağıtımı konusuyla yakından ilgilenmiş ve 1937 yılında Meclis'te yapmış olduğu konuşmada; "... bir defa ülkede topraksız köylü olmamalıdır. Daha da önemlisi çiftçi ailesinin geçimini temin eden toprağın kati surette bölünmesinin önlenmesi" gerektiğini belirtmiştir.

Atatürk'ün vefatı ve II. Dünya Savaşı'nın başlaması sebebiyle toprak dağıtımı ile ilgili düzenlemeler ileri tarihlere ertelenmiştir. Savaş yıllarında dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, toprak reformunu gündeme getirerek bu konudaki hassasiyetini ortaya koymuştur. İnönü, 1944 yılında Meclisi açış konuşmasında toprak reformu ile ilgili olarak; "...Toprak reformu yasasını bu yıl içerisinde hayata geçirebilirsek, zirai gelişim bakımından büyük sonuçlar elde edecek ve toplumsal yapımızın asıl problemi olan bu önemli meseleyi çözüme kavuşturmuş olacağız" şeklinde açıklama yapmıştır. Bu konu Tarım Bakanlığı tarafından da gündeme getirilerek "Çiftçiyi Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı" ismiyle Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu tarafından Meclis gündemine taşınmıştır. Tasarının tetkiki için milletvekillerinden geçici bir komisyon oluşturulmuş, komisyon başkanlığına İzmir milletvekili Rahmi Köken, sözcülüğüne ise, Aydın milletvekili Adnan Menderes seçilmiştir. Tasarayı üç ay boyunca detaylı bir şekilde inceleyen komisyon bir takım değişiklikler yaparak çalışmalarını tamamlamıştır.

Meclis komisyonu tarafından son şekli verilen "Çiftçiyi Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı" Tarım Bakanlığı tarafından Başbakanlığa sunulmuştur. Tasarı Başbakan Şükrü Saraçoğlu tarafından 17 Ocak 1945 tarih ve 71-302, 6/143 sayılı yazıyla TBMM'ne gönderilmiştir. Tasarının gerekçesinde özetle; "Bir milletin ekonomik olarak güçlenmesi ve varlığını devam ettirebilmesi toprağını, yurdunu benimsemesinin yolu daha büyük arazilere sahip olması ve toprağını ekip biçmesine bağlıdır. Dağıtılacak olan arazilerin boş bırakılmaması işletilmesi de gözden uzak tutulmaması gereken bir gerçektir. Toprağın sahipleri tarafından ekilmesini ana prensip kabul eden bir toprak rejimi uygulanması kendi mülkünü değerlendiren müstakil bir çiftçi topluluğu yaratır. Şunu da açıkça belirtmek gerekir ki Osmanlı'dan intikal eden toprağı ortaklıkla işlemek şekli bugünde devam etmektedir. Büyük arazi ve işletmelere ancak bu şekilde rastlanabilmektedir. Bu sistem Türk tarımının, gelişmesini engelleyen ve çözüm üretilmesi gereken önemli konulardan biridir...." denilmekteydi.

Hükümet, özellikle feodal benzeri bağımlılık ilişkileri çerçevesinde, toprağı olmayan yarıcı, ortakçı ve marabalar tarafından işletilen büyük arazi mülklerini tasfiye etme isteğini belli etmekteydi. Hükümet üyeleri arasında mevcut sistemin Türkiye tarımının teknik ve ekonomik kalkınmasını büyük ölçüde engellediği görüşü hakimdi. Ayrıca, tasarının gerekçesinde toprağına sahip olma şartları üzerinde de durulmakta, toprak verilen çiftçilerin arazilerini sürekli işlemeleri için de gerekli donanımın temininde devlet desteğinin sağlanacağı belirtilmekteydi.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısı 14 Mayıs 1945 tarihinde TBMM’de görüşülmeye başlanmış ve 11 Haziran 1945 tarihinde kabul edilerek 4753 sayılı yasa numarası ile yürürlüğe girmiştir Buna ek olarak, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun kabul edildiği 11 Haziran 1945 tarihini izleyen Pazar gününün Toprak Bayramı olarak kutlanmasına karar verilmiştir

Sekiz bölüm ve 66 maddeden oluşan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun amaçları 1. madde de özetle şu şekilde açıklanmıştır.

1. Madde:

- a) Toprağı olmayan veya yetersiz olan çiftçilere aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak miktarda toprak verilecektir.
- b) Çiftçilerin topraklarını işlemek için ihtiyaç duymaları halinde, ekim için sermaye, zirai ve tarım malzemeleri, canlı hayvan dahil çeşitli yardımlarda bulunulacaktır.
- c) Çiftçilere dağıtımı yapılan toprakların sürekli olarak işlenmesi sağlanacaktır.

2. Madde: Bu madde ile çiftçiliğin tanımı yapılmıştır. Buna göre; *“Arazide ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yollarıyla nebat, hayvan veya hayvan mahsulleri istihsalinde bulunmaya veya bu mahsullerin yetiştiricileri tarafından işlenip değerlendirilmesine çiftçilik ve bu işleri devamlı olarak yapanlara çiftçi”* denir.

3. Madde: Çiftçiler tarım kuruluşunun bulunduğu yerlerde tüzükte gösterilecek usul ve şekle göre tutulacak kütüklere kendilerini yazdırmak ve çiftçilikten vazgeçtiklerinde kayıtlarını sildirmek zorundadırlar. Bu gereği yerine getirmeyenler çiftçilere tanınan haklardan faydalanamazlar.

14-16. maddeler uyarınca dağıtıma konu olan arazi; hazine, vakıf ve belediyelere ait arazilerden ve 5000 dönümden büyük çiftliklerden kamulaştırma yapılacaktır. Bu araziler ihtiyacı karşılamaz ise 2000 dönümden oluşan orta ölçekli çiftlikler de kamulaştırma kapsamına alınabilecektir.

17. Madde de nüfus açısından daha yoğun olan bölgeler ile ilgili hükümler yer almaktadır. Bu bölgelerde devlet, vakıf ve belediyelere ait topraklar yeterli olmaz ise kiracılar, yarıcılar ve tarım işçileri tarafından işlenmekte olan 2.000 veya daha az miktarda olan araziler de kamulaştırılacaktır. Toprak sahibi ise dağıtıma tabi olan arazisinden istediği taktirde kendisi için 50 dönümlük yer ayırabilecektir.

Çıkarılan yasa ile tarımın temelini çiftçi ailelere dayandırmak, arazi mülkiyetlerindeki dengesiz dağılımı azaltmak, arazisi olmayan veya yetersiz olan çiftçileri arazi sahibi yaparak köyden kente göçü önlemek amaçlanmıştır. Ayrıca yasa ile toprak ağalarının bölgelerindeki toplumsal ve siyasal güçlerini zayıflatmak, yerel ve merkezi güç üzerindeki hâkimiyetlerini ortadan kaldırmak hedeflenmiştir.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu toplumun büyük bir kesimini ilgilendirdiğinden yasanın bazı bölümleriyle ilgili iktidara yönelik büyük eleştiriler yapılmıştır. TBMM’de yasanın görüşülmesi sırasında özellikle 17. madde ile ilgili başta Aydın

Milletvekili Adnan Menderes olmak üzere birçok büyük toprak sahibi milletvekili muhalefet ederek sert eleştiriler yöneltmişlerdir. Muhalif milletvekillerine göre, 17. madde ile büyük toprak sahipleri topraklarını kaybederek ağır bedeller ödeyeceklerdir. Muhalif vekiller 500 dönümden büyük arazilerin kamulaştırılarak toprağı olmayan köylüye dağıtılmasını öngören bu maddenin değiştirilmesini talep etmişlerdir. Muhaliflere göre 17. madde, getirilmek istenilen toprak düzenini bozmaktadır. Adnan Menderes'in de bulunduğu geçici komisyonun hazırlamış olduğu tasarıda 17. madde hükümlerinin olmaması, Başbakan Şükrü Saraçoğlu tarafından sonradan eklenmiş olması nedeniyle Menderes komisyondaki görevinden ayrılmıştır. Menderes hazırlanan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na hangi aşamada muhalif olduğunu şu şekilde açıklamıştır: *"Kamulaştırmanın 50 dönüme kadar indirilen bölümü kabul edilemez. Bir taraftan çiftçiye toprak verilmek diğer taraftan mecbur kalınmadıkça üretimin işleyişini bozmamak gerekir. Bu konuda komisyon tarafından daha önce hazırlanmış bölüm, amacı temin etmeye kâfidir... Yasa için izlenecek yolun duygularla değil, ülke gerçeklerinin ışığı altında mantık süzgecinden geçirilerek karar verilmesi, yasanın geleceğe yönelik ve tarım ekonomisinin gelişmesini hesaba katan bir görüş içermesi gerektiği kanısındayım."*

CHP içerisindeki muhalif vekillerden daha sonra Tarım Bakanı olarak görev yapan Adana Milletvekili Cavit Oral'da Meclis kürsüsünden 17. madde ile ilgili olarak şu eleştirileri yapmıştır; *"17. madde ile getirilmek istenilenler sadece tarımla uğraşanları değil diğer iş kollarını da sekteye uğratacaktır. Çünkü bu madde toprağa hiç bir sınır çizmemekte ve ülkenin bir bölgesinde kamulaştırma yapıldığında diğer bölgeye sıra gelinceye kadar, oradaki toprak sahibi belirsizlik içerisinde kalacaktır. Bu sebeple tarlasını işlemekte kararsız kalacaktır... tarlasını satma dahil hiçbir tasarrufta bulunamayacaktır."*

Eskişehir Milletvekili Emin Sazak'ta 17. maddeye tepki gösteren vekiller arasındadır. Sazak, işlenmekte olan arazilere neden el konulduğunu sorarak, toprak sahibi olmayanların oranının istatistiklerde belirtildiği gibi % 70 olmadığını, ülkemizde bu oranın diğer ülkelerden daha düşük olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca topraksız köylü oranının bölgelere göre değişiklik gösterdiğini, Karadeniz gibi bölgelerde kanun harfiyen uygulansa bile herkesin toprak sahibi yapılamayacağını belirtmiştir.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmeleri devam ettiği sırada, Bütçe Kanunu da Meclise sunulmuştur. Muhalif grup olumsuz tavrını bütçe görüşmeleri sırasında da devam ettirmiş, CHP milletvekilleri Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Emin Sazak, hükümetin uygulamalarını eleştiren konuşmalar yapmışlardır. Muhalif gruba oy kullanma esnasında Celal Bayar ve Fuat Köprülü de dahil olmuş ve beş milletvekili tasarıya ret oyu vermiştir. Eleştirilerin dozunu gittikçe artıran muhalif gruptan Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü, 7 Haziran 1945 tarihinde CHP grubuna "Dörtlü Takrir" vermişlerdir. Verilen takrir ile çok partili döneme geçilmesi talep edilmiş, ancak bu istek kabul edilmemiştir. Menderes ve Köprülü Vatan gazetesinde muhalif söylemlerini devam ettirince partilerinden ihraç edilmişlerdir. Bunlara önce Refik Koraltan katılmış arkasından Celal Bayar milletvekilliğinden ve partisinden istifa etmiştir. CHP'den ayrılan vekiller 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'yi kurmuşlardır.

Muhalif vekillerin partilerinden ayrılmalarına neden olan Toprak Reformu Kanunu, Toprak ve Tarım Reformu Yasası'nın çıkarıldığı 1973 yılına kadar 28 yıl yürürlükte kalmıştır. Yasa daha Meclis'te görüşüldüğü esnada tek parti iktidarı döneminin en uzun ve en sert tartışmalarından birine sebep olmuştur. Bu bakımdan 1950'de çıkarılan 5618 sayılı yasa ve 1955'de çıkarılan 6603 sayılı yasa başta olmak üzere birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi mensubu geniş topraklara sahip olan vekillerin muhalefeti ile 1950'de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'ndaki kamulaştırma sınırı 500 dönümden 5.000 dönüme çıkarılmıştır. Bilhassa kamulaştırma ile ilgili olan kısımların işlemez

duruma getirilmesiyle, yasanın uygulandığı süreçte; 8.116 köyde 446.825 aileye verilen 2.225.428 hektar arazinin 1.540 hektarı kamulaştırma sonucu elde edilmiş ve bu arazinin yalnızca 540 hektarı mülkiyet sahibi olanlardan elde edilmiştir.

1955 yılında, 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 41. maddesine yapılan ekleme ile, köylüye ikamet ettiği bölgede verilecek toprak bulunmaması halinde, istedikleri taktirde öncelikle yakın bölgeden, bu mümkün değil ise, benzer iklim şartlarını taşıyan diğer bölgelerden toprak verilebileceği kabul edilmiştir.

Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde etkili olan toprak ağalığı sebebiyle birçok ailenin toprağı bulunmadığından bu bölgelerdeki dağıtımda aile başı düşen toprak miktarı daha fazla olmuştur. Bu dönemde Batı illerinde ise toprağı daha az olan ailelere toprak vermeye çalışılmıştır.

1948 yılından itibaren tarımda makineleşmenin hızlanması ile büyük arazilerde ortakçı ve kiracı olanların işsiz kalarak göç etmeleri sebebiyle, Hükümet 1950 yılından itibaren kıraç hazine arazilerinin dağıtımına başlamıştır. Bu düzenleme toprak reformundan ziyade açıkta kalan yarıcı ve kiracıların kentlere göç etmelerinin önüne geçmek amacıyla yapılmıştır.

Bu gelişmeler tarım sektöründe küçük işletme sayısının artmasına ve daha düzensiz bir yapının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, tarımda üretim ve iş imkânı sağlamada sınırlı kalmıştır. Bunun temel nedeni dağıtılan toprağın küçük ölçekli olması ve çiftçi ailelerine gereken miktarda kredi desteğinin verilememiş olmasıdır. Aile fertlerinin istihdamını ve ekonomik kazanımlarını sağlamadan uzak olan bu işletmeler onların diğer iş kollarına yönelmelerine sebep olmuştur. Bu açıdan yasanın ideal bir toprak reformundan beklenen sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeleri tam anlamıyla karşıladığı söylenemez.

Feyzullah EZER

KAYNAKÇA

Akşam, Her Türk Ailesinin Geçineceği Toprağı Olacaktır, 11 Haziran 1945, Yıl: 27, No: 9572.

Akşam, Toprak Kanunu Dün Meclisten Çıktı, 12 Haziran 1945, Yıl: 27, No: 9573.

AYDIN, Mehmet Korkud, "CHP'de Parti İçi Muhalefetin İlk Örneği: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve TBMM'de Yaşanan Tartışmalar", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 41, 2018 Sonbahar, s. 359-384.

BALCI, Meral – KARADENİZ, Yeşim, "1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tartışmalarının Siyasetteki Muhalif Oluşuma Etkisi ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 57, Temmuz 2018, s. 270-279.

BARKAN, Ömer Lütfi, **Türkiye'de Toprak Meselesi**, Gözlem Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1980.

Cumhuriyet, Toprak Bayramı, 11 Haziran 1945. Yıl: 22, S. 7476.

ÇAMURCUOĞLU, Gülden, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Toprak Reformu ve Milli Burjuvazi Yaratma Çabası", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIII, S. 1-2, Ankara 2009.

Devlet İstatistik Enstitüsü, **Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50 Yılı**, Ankara 1973.

Düstur, 3. Tertip, C. 26, Devlet Matbaası, Ankara 1945.

EZER, Feyzullah, **Demokrat Partinin İktisadî Politikası**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.

İNAN, Süleyman, **Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2002.

İNCE, Erdal, “Köylüyü Topraklandırma Kanunu’nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, V/13, (2006-Güz), s. 59-78.

İNÇİ, İbrahim, “Atatürk Dönemi Türkiye’inde Toprak Mülkiyet Dağılımı İle İlgili Bazı Düzenlemeler”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 44, Erzurum 2010 s. 345-359.

KAYIRAN, Mehmet - METİNTAŞ, Mustafa Yahya, “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulanması”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Sonbahar 2018, C. 10, S. 19, s. 647-666.

ÖNAL, Nevzat Evrim “Türkiye’nin İktisadi ve Siyasi Tarihinde Toprak Reformu Tartışmalarının Rolü” **Memleket Siyaset Yönetim**, C. 5, S. 12, Ankara 2010/12, s. 6-20.

Son Posta, Toprak Kanunu Dün İttifakla Kabul Edildi, 12 Haziran 1945, Sene: 15, No 5335.

Tanin, Kanunun Neşrini Takip Edecek İlk Pazarın Bütün Yurtta Toprak Bayramı Olarak Kutlanmasına Karar Verildi, 12 Haziran 1945, Sene; 36, No: 4454.

TBMM Tutanak Dergisi, 4 Haziran 1945. , Dönem VII, C. 18, Birleşim: 68, s. 51-108.

TBMM Tutanak Dergisi, 5 Haziran 1945, Dönem VII, C. 18, Birleşim: 69, s. 115-165.

TBMM Tutanak Dergisi, 11 Haziran 1945, Dönem VII, C. 18, Birleşim: 72.

TBMM Tutanak Dergisi, 14 Haziran 1945, Dönem VII, C.17, Birleşim: 54, s. 59-84.

T.C. Resmi Gazete, 15 Haziran 1945, No: 6032, s. 696-707.

T.C. Resmî Gazete, 16 Haziran 1945, No: 6033.

T.C. Resmi Gazete, 27 Mart 1950, Sayı: 7467.

T.C. Resmi Gazete, 27 Mayıs 1955, Sayı: 9019.

TEZEL, Yahya S., **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1994.

UYAR, Hakkı, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Yayınları, İstanbul 2012.

Vakit, Toprak Bayramı Millele Kutlu Olsun, 17 Haziran 1945.

YALÇIN, Durmuş-AKBİYİK, Yaşar-ÖZKAYA, Yücel vd., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007.

YEDEK, Şahin - SERTEL, Savaş, “Toprak Reformu ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Uygulamalarının Türk Tarımına Etkisi”, **Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu**, Şanlıurfa, (12-14 Nisan 2018), Bildiriler, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2019, s. 215-230.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ciftciyi-topraklandirma-kanunu/?pdf=5755> adresinden eriřilmiřtir